

Kvinnligt ökenliv

I mars besökte Erik Hansson, som studerar kulturgeografi vid Uppsala universitet, flyktinglägret Smara under tre veckor. Han var där för att intervjua män och kvinnor om den västsahariska kvinnoidentiteten.

Varje dag innehöll en verklig höjdpunkt mot ingen kvinna i min närhet frivilligt missade. Klockan fyra sändes nämligen ett avsnitt av en mexikansk såpa på tv. Lagom till eftermiddagsteet fyllde rummet av kvinnliga släktingar och vänner till familjen. Min tolk, en kvinna i tjugooårsåldern, låg på golvet tillsammans med sina jämgamla "systerar" och följde denna intrig med ömsom skratt och ömsom tårar.

Om tolkens tioåriga syster smög sig in i rummet blev hon raskt hemförd av sin mor. Dottern var nämligen ett begynnande problem barn enligt de äldre i familjen. Hon var inte alls intresserad av Koranen och lade alldeles för mycket tid på att göra sitt hår fint och att dansa. Egentligen tyckte min tolks mor inte om att unga kvinnor följde den här serien. Enligt henne hade serien en skadlig inverkan på den västsahariska identiteten. Såpans kvinnliga karaktärer hade inte de traditioner som västsaharier har, de klädde sig inte med slöja och de umgicks med det andra könet på ett sätt som inte västsahariska kvinnor gör. För henne var det oroväckande att såpan var så omåttligt populär bland tjejer, eftersom detta kunde leda till att den nya generationen anammar västerländska värderingar och överger den västsahariska kulturen.

Under mina tre veckor i Smara stötte jag

varje dag på tecken på orosmoln kring denna problematik – urholkandet av den "sanna" kulturella identiteten. Det var nästan alltid de unga kvinnorna som var orsaken till denna oro bland såväl äldre som yngre människor jag pratade med.

Vardagslivet har förändrats markant i flyktinglägren de senaste tio åren. Marknader, kontanter, tv, mobiltelefoner och internet har inneburit en annan kontakt med omvärlden för framförallt den unga generationen flyktingar. Många har tillbringat sina barndomar somrar i Spanien hos frivilliga värdfamiljer. Vissa får möjlighet att studera på högskolor i storstäder. Men de är fortfarande flyktingar. Efter studier återvänder de till sina familjer i lägren. Intrycken från omvärlden blir allt fler och allt starkare. Kontrasten mellan flyktinglägerlivet och "det andra" livet blir alltmer påtagligt. En del unga kvinnor i Smara köper mängder av kläder, högklackade skor, smink, fejkmärkesväskor och färgar sina hår dolda under melhafan. Vissa pluggar på den engelska skolan i lägret och vissa vill arbeta utomlands.

Den nya generationen kvinnor har alltså vuxit upp med livsförutsättningar som skiljer sig starkt från deras mödrars ungdomsår. Men de sociala och kulturella förväntningarna på kvinnors beteende är desamma, och

De unga kvinnorna i flyktinglägren har helt andra influenser än sina mödrar när de var unga.

det var denna balansgång för unga kvinnor som jag ville studera.

Mängder av entusiastiska röster har framhävt den västsahariska kvinnans starka soci-

ala ställning, hennes imponerande "frihet" och "jämsättldhet" i Polisario:s exilstat. Och visst stämmer det att SADR:s lagstiftning ger kvinnan samma rättigheter som mannen, när

det gäller skilsmässa, rättsligt skydd och rätt till arbete. Men de värderingar och den moral en konstitution vill poängtera kanske inte överensstämmer med människors traditioner och kulturella sedvänjor. Enligt de flesta västsaharier jag pratade med är det en västsahariers beteende som är en västsahariers unika identitet. Som i alla kulturer förväntas ett beteende av en kvinna och ett annat av en man. Alla de 35 kvinnor och män jag intervjuade hade en relativt klar bild av en klassisk västsaharisk kvinnas karaktär. Ideala egenskaper var att en bra kvinna inte ska ha för många vänner utanför familjen, inte ränna runt för mycket utomhus och inte längta efter en karriär, eftersom det viktigaste är att vara en god husmor och älska barn. Hon ska också vara stolt, kysk och inte umgås på tu man hand med män som inte är släktingar.

Visst kan hon arbeta, men bara så mycket att hon också klarar av att ta hand om familj och hushåll. Döttrarna har en social plikt. Det leder till att många unga kvinnor inte kan plugga utomlands eller försöka hitta ett arbete för att få en inkomst. Många

"Lagstiftningen ger kvinnan samma rättigheter som mannen"

hänvisade till Koranen där det står att man och kvinna är jämlikar, men att det är mannens ansvar att vara den slutgiltiga beslutsfattaren över familjen och kvinnan. Bland de familjer jag umgicks med innebar det att en skilsmässa i praktiken bara kan genomföras om maken godkänner den. Om en kvinna ändå väljer att arbeta finns det starka åsikter om vad som är kvinnliga jobb. Det ska handla om vård och omsorg.

Den absolut vanligaste sysselsättningen för unga män i ett isolerat samhälle utan betalda arbetstillfällen var att spela fotboll. De tjugooåriga kvinnor jag umgicks med ville gärna syssla med sport, men det var socialt tabu att som kvinna idrotta offentligt. I stället fanns det "Girls dance exercise" i en skola. Moskébesök gällde framförallt män, och det var allmänt vedertaget att en respektabel kvinna inte vistas utomhus nattetid.

Men påverkar dessa åsikter verkligen unga västsahariska kvinnor? Lagstiftningen är ju så pass könsneutral och västsaharier är stolta över den västsahariska kvinnans "historiska jämlikhet" med mannen?

Flyktinglägren i Tindouf är ett samhällsbygge som är unikt i sin geografiska isolering i Saharaöknen. Alla flyktingfamiljer får

samma grundstandard genom humanitärt bistånd. Nästan alla har samma livssituation, utan större möjligheter att förverkliga personliga drömmar. En tätbefolkad miljö och mycket sysslöslösa ledar lätt till skvaller och social kontroll. Genom en biståndsarbetare fick jag veta att det finns en förvaring, ett "hem" i Smara, uppfört på medborgarinitiativ som förvarar utomäktenskapligt havande kvinnor. Då jag konfronterade mina västsahariska informanter med detta förklarade de motvilligt att "hemmets" syfte framförallt är att skydda kvinnorna från vanäraade släktingar. Mycket mer lyckades jag inte få reda på, bara att ingen förnekade platsens existens och att detta inte var skapat av Polisario.

Den nationella identiteten är viktig. Dessa män och kvinnor är politiska och etniska flyktingar. De befinner sig i ett politiskt och geografiskt limbo. De är västsaharier, därför att de vägrar att erkänna sig som marockaner, algerier eller något annat. Deras släktingar i den ockuperade delen av Västsahara blir systematiskt förtryckta på grund av sin etnicitet. Det folket i lägren har kvar är flyktingstatus och gemensam identitet. Utan denna identitet blir 37 års uppoffringar och lidanden meningslösa.

Kanske är det därför skeptisismen verkar så stark mot de unga kvinnornas nya vanor och beteenden. Det förekommer kärleksrelationer före äktenskapet i Smara, och nog "ränner" unga kvinnor omkring på marknaden, hänger med manliga bästisar och pluggar engelska för att bli tolkar. En internationell organisation tränar unga tjejer i fotboll. Vissa vill inte gifta sig för tidigt, eftersom de drömmer om ansvarstagande "moderna" män i den mexikanska såpan. Men de unga kvinnorna har också påverkats av sina mödrars hårda arbete under krigsåren. Den generationens kvinnor bevisade för alla att det inte fanns någon syssla som en kvinna inte kunde klara av. Biståndet till lägren av det allra nödvändigaste ger en standardtrygghet för dessa giftsmogna kvinnor. De är inte beroende av en mans beskydd för direkt överlevnad.

En av få äldre som inte var oroad över kvinnors förändrade beteende var lägrets ende utbildade agronom. Han menade att många traditioner är som trender, de kommer och går. Livet i Västsahara före ockupationen såg helt annorlunda ut än vardagen i flyktinglägren. Då definierades vad som var bra eller dåligt beteende säkert på ett annat sätt. Men djupt rotat i den västsahariska folksjälen finns en "frihetstörst". Den är drivkraften i en längtan efter ett självständigt Västsahara. För det västsahariska nomadfolket är öknen öppen, utan murar eller gränser för vad du vill företa dig.

Text och bilder: Erik Hansson